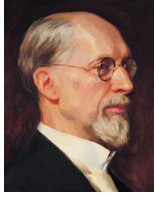

Ngaahi a'usia mei he 'Apitanga 'o 'Isilelí

A'usia #1

Na'e manatu 'i 'e 'Eletā Siaso A. Sāmīta (1817–75) 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uā ha ni'ihī 'o e ngaahi tūkunga na'e fehanganangai mo e 'Apitanga 'o 'Isilelí he lolotonga 'enau fonongá:

Na'e fuesia 'e he Palōfita ko Siosēfá 'a e faingata'a 'o e ongosíá 'i hono kotoa 'o e fonongá. Na'e 'ikāi ngata pē 'i he'ene tokanga'i mo toe pule'i 'a e 'Apitangá, ka na'á ne lue lalo 'i he taimi lahi 'o ne a'usia ai 'a e fā, toto, pea mo e mamahi 'o e va'é,

pea ko e ola fakanatula pē ia 'o e lue lalo 'i ha maile 'e 25 ki he 40 'i he 'ahó, 'i he fa'ahita'u vela 'o e ta'ú. Ka 'i he lolotonga e fonongá kotoa, na'e 'ikāi te ne pu'aki ha fo'i lea hanu pe lāunga, ka ko hono tokolahi taha 'o e kau tangata 'i he 'Apitangá ne nau lāunga kiate ia 'i he mamahi mo e fā honau va'é, lōloa 'o e fonongá, si'isi'i e me'akaí, kovi 'a e mā, kovi 'a e mā koané, kovi 'a e patá, namu faikehe 'a e honé, manua 'a e pēkaní mo e sisí, mo e hā fua. . . . Ka ko e 'Apitanga kimautolu 'o Saioné, pea ko hamau tokolahi na'e 'ikāi toe lotu, ta'e fakakaukau, ta'e tokanga, talangata'a, fakavalevale, pe anga fakatēvolo, ka na'e 'ikāi ke mau teitei fakatokanga'i ia 'e kimautolu. Na'e pau ke kātekina kimautolu 'e Siosēfa mo akó'i kimautolu hangē ha fānaú. Neongo ia, na'e 'i ai ha tokolahi 'i he 'apitangá na'e 'ikāi ke nau teitei lāunga ka na'a nau mateuteu ma'u pē mo loto-fiefia ke fai 'a e me'a na'e fiema'u 'e homau takí. (George A. Smith, 'i he *Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palesiteni 'o e Siasí: Siosēfa Sāmīta* [2007], 331–32)

- 'Okú ke pehē ko e hā e 'uhinga na'e kehekehe ai e tali 'a e kau mēmipa 'i he 'apitangá ki he ngaahi tūkunga tatau?
- Ko e hā ha me'a 'e lava 'o tokoni mai ke tau fakatu'amelie 'i he taimi 'oku tau a'usia ai ha ngaahi faingata'a 'i he'etau feinga ke muimui ki he fakamo'uí?

A'usia #2

Lau 'a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 103:20 pea mo e lea ko 'eni 'a Palesiteni Hiiipa C. Kimipolo (1801–68) 'o e Kau Palesitenisi 'Uluakí:

Neongo 'a e hokohoko hono fakamanamana'i kimautolu 'e homau ngaahi filí ka na'e 'ikāi ke mau ilifia, pe te mau momou ke fakahoko 'emau fonongá, he na'e 'iate kimautolu 'Ene kau 'āngeló, pea na'e tu'u ta'eue'ia e tui 'a 'emau ki'i kulupú. 'Oku

mau 'ilo ko homau kaungāfonongá 'a e kau 'āngeló, he na'a mau mamata kiate kinautolu." (Heber C. Kimball, 'i he *Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palesiteni 'o e Siasí: Siosēfa Sāmīta* [2007], 332)

- 'Okú ke pehē na'e mei liliu fēfē koe 'e he tāpuaki ko 'ení kapau na'á ke kau 'i he 'Apitanga 'o 'Isilelí?
- Ko e hā ha ngaahi founa 'oku tokoni 'i ai 'e he 'Eikí Hono kau muimui ke nau fai ha ngaahi me'a faingata'a he 'ahó ni?

A'usia #3

'I he 'osi pē ha 'aho 'e taha 'o e fononga 'a e 'Apitanga 'o 'Isilelí mei he Vahefonua Siakisoní, na'e fakaofi mai ha kau tangata 'e toko nima mo ha ngaahi me'atau kiate kinautolu. Na'e pōlepole 'a e kau tangatá 'oku 'i ai ha ni'ihī kehe 'e toko tolungeau tupu 'oku omi ke 'ohofi 'a e 'apitangá. 'I hono alea 'i 'e he kau mēmipa 'o e 'apitangá 'a e me'a ke faí, na'e pehē ange 'e he Palōfita ko Siosēfa Sāmítá, "Tu'u longo pē pea mamata ki he fakamo'uí 'a e 'Otuá."

Hili ha miniti 'e uofulu mei ai, na'e tō ha 'uha lōvai 'i he 'apitangá. Na'e fakatupu 'e he matangí ke aake mā'olunga 'a e vaitafé, 'o ta'ofi ai honau ngaahi filí mei he'enu kolosi mo 'ohofi kinautolú. Na'e hūfanga ha kāingalotu tokolahi 'o e 'Apitanga 'o 'Isilelí 'i ha ki'i falelotu ofi mai. Hili ha ki'i taimi si'i, na'e hū atu 'a Siosēfa kuo pīponu 'i he 'uhá mo pehē, "'Oku 'i he matangí ni 'a e 'Otuá!'"

'I he pongipongi hili 'a e matangí, na'e ma'u 'e he kau mēmipa 'o e 'apitangá honau 'ū tēniti mo e 'ū naunaú kuo pīponu mo movetevete, ka na'e 'ikāi ke 'ohofi kinautolu 'e ha kau (to'o mo fakamatala 'i fakanounou mei he *Kau Mā'oni'oni: Ko e Tālanoa 'o e Siasí 'o Sisū Kalaisí 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní*, volume 1, *Ko e Fuka 'o e Mo'oni, 1815–1846* [2018], 223–24).

- Kapau na'á ke kau ki he 'Apitanga 'o 'Isilelí, na'e mei tokoni fēfē nai e a'usia ko 'ení ki ho'o ngaahi ongo fekau'aki mo e Palōfita ko Siosēfa Sāmítá?
- Ko e hā ha me'a 'e lava ke ako'i atu 'e he a'usia ko 'ení fekau'aki mo e 'Otuá lolotonga e ngaahi taimi faingata'a 'i ho'o mo'uí?